

ოთარ გობოლიშვილი

ბათუმის ოლქი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემაჯავნელობაში

1920 წლის ივლისში ბათუმის ოლქის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემაჯავნელობაში დაბრუნებას მთელი ბათუმის ოლქის მოსახლეობა დიდი აღფრთოვანებით შეხვდა. ქართულ ჯარს მისი მსვლელობის მანძილზე სიხარულით ეგებებოდა მოსახლეობა და ყვავილების თაიგულებს ესროდა. ბარცხანასთან ჯარს შეხვდა „სამუსლიმანო საქართველოს განმანთავისუფლებელი ორგანიზაციის“ დელეგაცია და მთელი მოსახლეობის სახელით მიულოცა მათ ეს დიდმნიშვნელოვანი გამარჯვება. დელეგაციის სახელით ჯარს მიესალმნენ: მემედ აბაშიძე, ჯემალ ქიქავა, მუხამედ წულუკიძე და სხვები. ქალაქში იყო საზეიმო განწყობილება. უკრავდა მუსიკა. იყო ნამდვილი ზეიმი. ბულვარში გაიმართა დიდი სეირნობა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო ქალაქის მთელმა მოსახლეობამ. იმართებოდა სახელდახელო მიტინგები, სადაც ორატორები სიხარულით საუბრობდნენ ამ ღირსშესანიშნავი მოვლენის შესახებ. საყურადღებოა აზიზის მოედანზე (თავისუფლების მოედანი) გამართული მიტინგი. აქ სიტყვით გამოვიდა ქეთევან მიქელაძე, რომელმაც ხალხს მოუთხრო იმ დიდი ტანჯვა-წამების შესახებ, რომელიც აქაურმა მოსახლეობამ გადაიტანა თავისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე და მიუხედავად მრავალი დამპყრობლის ობისა, რომ ეს ძირძველი კუთხე მოეწყვიტათ დედა-საქართველოსათვის, ადგილობრივმა მოსახლეობამ არ დაკარგა ქართველობა. მათ გაუძღეს ხოცვა-ჟლეტას, დარბევას, აწიოკებას და ეს ძირძველი ქართული მხარე კვლავ დაუბრუნეს მის მშობელ საქართველოს (აცსა, ფ. 21-6, აღწ. 1, საქ. 703, ფურც. 55).

ამ ზეიმში მონაწილეობას იღებდნენ ინგლისელები იულიამ სილვესტრი და ჯიმი ჰარტი. ისინი გაცეხულნი შეცქეროდნენ ამ მდგომარობას, რადგან, უილიამ სილვესტრის თქმით, მიუხედავად იმისა, რომ ბათუმის ოლქი დიდი ხნის განმავლობაში არ იყო საქართველოს შემაჯავნელობაში და არც აქაური მოსახლეობაა ქრისტიანი, ისინი ისე ზეიმობდნენ ამ დღეს (ე.ი. საქართველოს დაბრუნებას - ო.გ.), როგორც ეს ნამდვილ დღესასწაულს შეჰფერისო. ჯიმი ჰარტი კი აღნიშნავდა: "არ ვიცი, რა უნდა მომხდარიყო აქ ისეთი, რომ ადგილობრივ მოსახლეობაში ასეთი აღფრთოვანება და ზეიმი გამოეწვია, როგორც ეს გამოიწვია საქართველოსთან დაბრუნებამ" (აცსა, ფურც. 62). ეს ნამდვილი სახალხო ზეიმი თითქმის ერთი კვირის განმავლობაში გაგრძელდა. ხალხს იმედი მიეცა. ყველა მხიარული და საზეიმოდ განწყობილი იყო.

ბათუმის ოლქის საგანგებო კომისრად დაინიშნა ცნობილი პიროვნება ბენია ჩხიკვიშვილი. მას დიდი ავტორიტეტო ჰქონდა ადგილობრივ პარტიულ ორგანიზაციებში. მან ბათუმში ჩამოსვლისთანავე დააყენა საკითხი ბათუმის ოლქის მართვა-გამგეობის ორგანიზაციის შესახებ. ამ მიზნით მოიწვია თათბირი, სადაც გაიმართა მსჯელობა, თუ რა მეთოდები უნდა გამოეყენებინათ ადგილობრივი მხარის მართვაში. უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო ინგლისელების მიერ შემოღებული მმართველობის სტილის შეცვლა. განსაკუთრებით დიდი ყურადღება მიექცა ქალაქ

ბათუმს. გადაწყდა, რომ ბათუმის სამართავად უნდა შექმნილიყო საქალაქო საბჭო, ხოლო ქალაქისთვის უნდა ეხელმძღვანელა ქალაქის მოურავს, რომელიც ანგარიშვალდებული უნდა ყოფილიყო საქალაქო საბჭოს წინაშე. ასევე უნდა გადანაწილებულიყო ფუნქციები ქალაქის მოურავსა და საბჭოს შორის. იყო აზრი, რომ ქალაქის საბჭო თავისი გაუთავებელი სხდომებით არ მისცემდა მოურავს თავისუფლად მუშაობის საშუალებას. ამბობდნენ იმასაც, რომ თუ მხოლოდ ქალაქის მოურავის ხელში აღმოჩნდებოდა მთელი ძალაუფლება, ეს დაარღვევდა დემოკრატიულ ნორმებს და ხალხის თვალში ავტორიტეტი შეეღებებოდა ადგილობრივ ხელისუფლებას. ბოლოს გადაწყდა, შეექმნათ ქალაქის საბჭო მოურავის მეთაურობით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბათუმის ოლქი ამ დროს მართლაც მძიმე მდგომარეობაში იყო. ინგლისელებმა აქ მოშალეს ცხოვრების ნორმალური ფუნქციონირება. ქალაქი ბათუმი მათ პირწმინდად გაძარცვეს. გაიტანეს ყოველგვარი ფასეული. 1920 წლის 24 ივნისს ინგლისურმა გემმა ბათუმიდან გაზიდა სხვადასხვა სახის სამრეწველო, სასოფლო და საყოფაცხოვრებო საქონელი. ასევე მათ წაახალისეს და გაათამამეს სხვადასხვა რაჭულის ავანტიურისტები, მძარცველები და სხვ. რაც უფრო საკვირველია, ინგლისელებმა ბოლშევიკებს მისცეს ქალაქში თუ მის ოლქში თავისუფლად პარპაშის უფლება. უფრო მეტიც, გუბერნატორმა კუკ-კოლსმა ბოლშევიკების დელეგაციას განუცხადა, რომ ბათუმის ოლქი მაინც რუსეთთან იქნება. ამასთან, თურქოფილების თავგასულობას საზღვარი არ ჰქონდა. ინგლისელებმა კიდევ უფრო გააძლიერეს პროთურქული ორგანიზაცია "სედაი მილეთი". ამ ორგანიზაციას მათ მისცეს ფულიც და იარაღიც. შეუქმნეს ფილიალები ბათუმის ოლქის მთელ ტერიტორიაზე. მოუწყვეს სტამბა, სადაც იბეჭდებოდა თურქულ და რუსულ ენებზე ანტიქართული მიმართულების გაზეთები. თურქების ემისრების პარპაშს დასასრული არ უჩანდა. აი, ასეთი ანტიქართული გარემო შექმნეს ინგლისელებმა იმ მომენტში, როდესაც ბათუმის ოლქი დაუბრუნდა დედა-საქართველოს და, რა თქმა უნდა, ახლად არჩეული ქართული ხელისუფლება აღმოჩნდა დიდი სირთულეების წინაშე.

1920 წლის 26 ივლისს გამოსცეს ბრძანება "ქალაქში წესრიგის" შესახებ. ამ ბრძანებით მკაცრად დაისჯებოდა ყველა, ვინც არ დაემორჩილებოდა ხელისუფლებას და დაარღვევდა სიმშვიდეს. ამ ბრძანებამ შედეგიც კი გამოიღო. ქალაქის მილიციამ გვარდიელებთან ერთად დაიწყო პატრულირება. მაგ., 28 ივლისს მათ ბათუმის ერთ-ერთ უბანში შეიპყრეს და სასტიკად სცემეს სამი მძარცველი. ასევე, 27 ივლისს დააკავეს ქურდების ჯგუფი, რომლებიც ბინებს ძარცვავდნენ. ასევე, ადმინისტრაციული სასჯელი დაედო მათ, ვინც არღვევდა აღნიშნული ბრძანების მუხლებს. თუმცა, როგორც შემდგომ დადასტურდა, ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი მდგომარეობის გამოსასწორებლად, რადგან ცხოვრების დეზინტეგრაციის კვალი ძალიან ღრმა და საგრძნობი იყო. ბათუმის ოლქის ხელისუფლება სოციალ-დემოკრატიული (მენშევიკური) იყო. მათ დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადეს ყველა გაერთიანებებს თუ ორგანიზაციებს, რომლებსაც განსხვავებული პოზიცია ეჭირათ. უპირველეს ყოვლისა, "თვალში ამოიღეს" ბოლშევიკები, რომლებიც იქ მომრავლებულნი იყვნენ 1920 წლის დასაწყისიდან. ბოლშევიკები მართლაც რომ ძირგამომთრეულ საქმიანობას ეწეოდნენ ხელისუფლების წინააღმდეგ და ცდილობდნენ მოსახლეობის მიმხრობას. ამ მოქმედებამ მეტად საზიფათო ხასიათი მიიღო 1920

წლის მეორე ნახევარში, ამიტომ მთავრობამ 1920 წლის აგვისტოს გამოსცა კიდევ ერთი ბრძანება "ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობის აღმკვეთი ღონისძიებების შესახებ". ბრძანებაში მითითებული იყო: "ბათუმის ოლქში მოქმედი ზოგიერთი პოლიტიკური დაჯგუფება ცდილობს მოსახლეობაში სახელი გაუტეხოს საქართველოს ხელისუფლებას და ამ მიზნით ეწევა ანტისახელმწიფოებრივ საქმიანობას. ისინი ხალხში ავრცელებენ პროკლამაციებს და სურთ გამოიწვიონ არეულობა... ამიტომ საჭიროა დაუყოვნებლივ აღკვეთილ იქნას ასეთი მოქმედება". ამ ბრძანებას ბოლშევიკებმა პროტესტით უპასუხეს. ამის გამო მათი დელეგაცია ეწვია ბ. ჩხიკვიშვილს, რომელსაც მოახსენეს, რომ ეს არის რუსეთ-საქართველოს შორის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევა. ბოლშევიკების დელეგაციას, რომლის შემადგენლობაში იყვნენ: ა. ვოლკოვი, ი. სიმონიშვილი და სხვები, ბ. ჩხიკვიშვილმა განუცხადა, რომ ხელშეკრულებას თქვენ, ბოლშევიკები, არღვევთ, რადგან ხალხში დეზორგანიზაცია შეგაქვთ და ეწვეით ძირგამომხრელ საქმიანობას. ამიტომ იცოდეთ, რომ, მართალია, ჩვენ ამ ხელშეკრულების თანახმად არ ვკრძალავთ თქვენი ორგანიზაციის საქმიანობას, მაგრამ არ მოგცემთ თავისუფლად პარპაშის უფლებასო". ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ გაძლიერდა რეპრესიები. დააბატიმრეს რამდენიმე ათეული კაცი. ბევრი მათგანი საერთოდ გადაასახლეს ბათუმის ოლქის საზღვრებიდან "ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობისთვის" (აცსა, საქ. 704, ფურც. 29-30). რაც შეეხება თურქული ორიენტაციის ორგანიზაციებს, აქ შედარებით სიფრთხილე გამოიჩინეს, რადგან იმხანად ძლიერი იყო თურქული ორიენტაციის ორგანიზაციების ზეგავლენა მოსახლეობაში და ერთბაშად მათზე იერიშის მიტანა სასურველი არ იქნებოდა, თუმცა ზოგიერთი ასეთი ორგანიზაციის წევრი დააბატიმრეს ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობისთვის. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთმა მდგომარეობამ გაართულა ვითარება (აცსა, ფურც. 37).

ამ სირთულემ თავი იჩინა უკვე აგვისტოს მეორე ნახევარიდან. თითქოს სადღაც გაქრა ის ეიფორია, რომელსაც ადგილი ჰქონდა აქ 1920 წლის ივლისში, როდესაც ბათუმის ოლქი ქართველმა ჯარმა დაიკავა. სწორედ ამას მიეძღვნა 1920 წლის 9 აგვისტოს საქალაქო საბჭოს სხდომა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ქალაქის მოურავი გიზო ანჯაფარიძე. მან აღნიშნა, რომ ბათუმში შეიმჩნევა მოსახლეობის ერთი ნაწილის უკმაყოფილება ჩვენდამი. ამით სარგებლობენ მტრები და ცდილობენ კიდევ უფრო დაიძაბოს ვითარება; საქმეს რეპრესიებიც ვერ შევლის. საჭიროა გადაუდებელი ღონისძიებების გატარება. სხდომაზე ვრცელი სიტყვით გამოვიდა საქალაქო საბჭოს გამგეობის წევრი, ცნობილი სოციალ-დემოკრატი (მენშევიკი) კაპიტონ გოგოლაძე, რომელმაც განაცხადა: "პირდაპირ გასაკვირია, რას უნდა მოელოდოს მოსახლეობის ერთი ნაწილი ასე სწრაფად ჩვენგან, ჩვენი ხელისუფლება აქ სულ ერთი თვეა ფუნქციონირებს და ამ მოკლე ხანში რომელი მთავრობა შეძლებს ყველაფრის გაკეთებას. ჯერ ამისთვის დროა საჭირო. ნაბიჯები ამ მიმართულებით იდგმება და მომავალშიც ასე გაგრძელდება. ნურც ის დაგვავიწყდება, თუ რა რთულ პირობებში გვიწევს მუშაობა. ყველა ჩვენი ხელისშემშლელია, ყველა ძირს გვითხრის და ამ დროს კიდევ პრეტენზიების გამოთქმა მართებული არ არის".

მეტად საინტერესო და, ჩვენი აზრით, ყურადსაღები იყო ქალაქის საბჭოს გამგეობის წევრის ი. გორგაშვილის გამოსვლა. მან აღნიშნა, რომ ის შეხვდა ქალაქის გავლენიან მაჰმადიანებს, რომლებმაც მას სთხოვეს საქალაქო საბჭოს წინაშე დაეყენებინა საკითხი ბათუმის ოლქის ავტონომიის შესახებ, რადგან, მათი აზრით,

სწორედ ავტონომიის საკითხის დროულად გადაჭრას შეეძლო მდგომარეობის გამოსწორება.

ავტონომიის შესახებ საკითხის დაყენებამ კამათი გამოიწვია. კაპიტონ გოგოლაძის აზრით, ავტონომიის შესახებ საკითხის დაყენება ნაადრევი იყო. თუმც მან ისიც აღნიშნა, რომ ამ საკითხის გადაწყვეტის უფლება ადგილობრივ ხელისუფლებას არა აქვს, რადგან ის საქართველოს დამფუძნებელი კრების პრეროგატივაა. მეტად საყურადღებო ჩანს ქალაქის მოურავის მოადგილის ზიაბეგ აბაშიძის გამოსვლა. მისი აზრით, "ავტონომია არის აუცილებელი და თუ ეს დროულად გადაწყდა, კიდევაც მოეღებო ბოლო ამ ავანტიურისმს, რომელსაც აქ აქვს ადგილი. საჭიროა ხალხის მომზადება ამისათვის, მაგრამ ჯერ კიდევ სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები გვაქვს გადასაწყვეტი". მას არ დაუკონკრეტებია, თუ რას გულისხმობდა ის ამ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებში.

ბოლოს სხდომის შედეგები შეაჯამა გიზო ანჯაფარიძემ, რომელიც ავტონომიის საკითხსაც შეეხა და აღნიშნა, რომ ოლქის კომისარი ბ. ჩხიკვიშვილი ავტონომიის შესახებ ესაუბრა საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებს. ისინი წინააღმდეგნი არ არიან ამ საკითხის ირგვლივ მსჯელობისა, მაგრამ ამისთვის ჯერ კიდევ დრო იყო საჭირო. ამჟამად კომისარი თბილისში იმყოფება (ბ.ჩხიკვიშვილი ბათუმის ოლქის საგანგებო რწმუნებულის მოვალეობათან ერთად ასრულებდა ქ. თბილისის თავის მოვალეობასაც - ო.გ.) და როდესაც ის ბათუმში დაბრუნდება, მასთან ამ საკითხებზეც გვექნება საუბარი. გ. ანჯაფარიძის აზრით, ქალაქის საბჭოს აქვს მხოლოდ საკითხის დასმის უფლება, მაგრამ გადაწყვეტა ამ საკითხისა უკვე თბილისის ხელისუფლების მოვალეობაში შედიოდა (აცსა, ფურც. 44-48).

ავტონომიის საკითხი კიდევ გახდა საქალაქო საბჭოს სხდომის მსჯელობის საგანი. ამ საკითხზე გამართულმა დებატებმა მთელი ქალაქი მოიცვა. ბოლოს კომისარი ბ. ჩხიკვიშვილი იძულებული გახდა წერილით ეცნობებინა საქალაქო საბჭოსთვის, რომ მათ შეეწყვიტათ ამ თემაზე საუბარი და თუ ვინმე კვლავ მას წამოჭრიდა, მაშინ ის პროვოკატორი იქნებოდა, რადგან ამ შემთხვევაში ის მტრების წისკვილზე ასხამდა წყალს. ავტონომიის მიცემა რთული საკითხია, ჯერ უნდა ჩატარდეს მოსახლეობის გამოკითხვა, მზად არიან თუ არა ისინი "ზედმეტი წარმონაქმნისათვის". როდესაც თავის დროზე მთავრობას ხელთ ექნება ასეთი გამოკითხვის შედეგები, მაშინ შეიძლება ამ საკითხის ირგვლივ საუბარი.

ავტონომიის საკითხი იმ მომენტისათვის, როგორც ჩანს, მოსახლეობის ერთ ნაწილში მომწიფებული იყო და მოითხოვდა მის დაუყოვნებლივ გადაჭრას. ამ საკითხს ისინი უყენებდნენ რატომღაც საქალაქო საბჭოს და არა კომისარს. ეტყობა, კომისარი ჩხიკვიშვილი არ თვლიდა საჭიროდ ამ საკითხის გადაჭრას, რადგან ეს მისთვის მიუღებელი იყო, თანაც იმჟამად ბათუმის ოლქი მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა და მისი ამ მდგომარეობიდან გამოსაყვანად დიდი დრო იყო საჭირო.

თანდათან დაიწყო ბათუმის ოლის მთელ ტერიტორიაზე სახელისუფლებო ორგანოების ჩამოყალიბება. ეს პროცესი მტკივნეული იყო. ბევრ ადგილას ხალხი "მტრულად განეწყო" მენშევიკური ხელისუფლებისადმი. ამ მიმართულებით უნდა ითქვას, რომ ხელისუფლებამ დაუშვა შეცდომა. შეარჩია ისეთი კადრები, რომლებიც ვერ იდგნენ მოწოდების სიმალლეზე. განსაკუთრებით დაიძაბა ვითარება ართვინის ოლქში, სადაც უფროსად დაინიშნა პოლკოვნიკი წულუკიძე, რომელსაც არცთუ ისე სახარბიელო წარსული ჰქონდა. წულუკიძის დანიშვნა ერთსულოვნად არ

მომხდარა, რადგან მას მოწინააღმდეგეები გამოუჩნდნენ. ისინი აღნიშნავდნენ, რომ ისეთ რთულ ადგილას, როგორც ართვინია, ამ კაცის დანიშვნა ყოველად გაუმართლებელია. ამ სიტყვების სისწორე მოგვიანებით გამოჩნდა, როდესაც წულუკიძის მოუქნელი პოლიტიკის გამო ართვინის ოლქი კინაღამ "მთლიანად დაიკარგა". აი, რას წერდნენ ართვინის ოლქიდან ბათუმის საგანგებო კომისარს: "თქვენ მიერ დანიშნული წულუკიძე შეუფერებელია თანამდებობისათვის. ეს კაცი ასევე უნიჭოა ადმინისტრაციულ საქმიანობაში. მას აქვს ძალიან ბევრი შეუფერებელი უარყოფითი თვისება. არის უხეში და მოუქნელი. ბილწისტყვაობს. ადმინისტრაცია აავსო უსაქმური ხალხით, რომლებიც პირწავარდნილი მექრთამეები არიან. ყოველად აღმაშფოთებელია მილიციის თვითნებობა, რომელთა მხრიდან ხალხის შევიწროება ჩვეულებრივი მოვლენაა... თუ ეს კაცი არ მოშორდა ართვინს, იცოდეთ, ართვინში გამოუსწორებელი მდგომარეობა იქნება" (აცსა, საქ. 706, ფურც. 14).

მიუხედავად ასეთი გამაფრთხილებელი შეტყობინებისა, ბათუმის ოლქის ხელისუფლებამ ის უყურადღებოდ დატოვა. ამ უყურადღებობამ კი თავისი შედეგები გამოიღო. 1920 წლის აგვისტოს ბოლოს ართვინის ოლქის ადმინისტრაციულ შენობასთან მივიდა ხალხის ჯგუფი და უფროსისგან მოითხოვა პირველადი მოთხოვნების საქონელზე ფასის დაკლება, მაგრამ იმის ნაცვლად, რომ ხალხისთვის მოესმინათ და მდგომარეობის გამოსწორებაზე ერთად ეზრუნათ, ხალხს მილიცია მიუსიეს და ძალის გამოყენებით გარეკეს. ეს ფაქტი შემდეგ გახდა დრამატული მოვლენების განვითარების მიზეზი. სადამოს ადმინისტრაციულ შენობას თავს დაესხა რამდენიმე ათეული შეიარაღებული პირი და ცეცხლი გაუხსნა შიგნით მყოფთ. ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ ერთი ადამიანი დაიღუპა, ხოლო რამდენიმე დაიჭრა. შემდეგ ეს შეიარაღებული ჯგუფი გაემართა ყაზარმებისაკენ, სადაც გვარდიელები იყვნენ დაბანაკებულნი და მათ ცეცხლი გაუხსნეს. ატყდა ორმხრივი სროლა. ბევრი დაიღუპა, რამდენიმე ათეული კი დაიჭრა. მეტად კრიტიკული ვითარება შეიქმნა, მაგრამ ისევ გონებაში გაიმარჯვა. ადგილობრივი მაჰმადიანების მხრიდან რამდენიმე ცნობილმა პიროვნებამ აიძულა თავისიანები ცეცხლი შეეწყვიტა. ეს მოთხოვნა შესრულდა. შემდეგ ეს პიროვნებები გაემართნენ ოლქის უფროსთან შეხვედრაზე. დამფრთხალი წულუკიძე იძულებული იყო დათანხმებულიყო მათი მოთხოვნის შესრულებაზე. ისარგებლეს რა ამით, რომ ოლქის ხელისუფლება უუნარო აღმოჩნდა, დაიწყო თურქი ემისრების ენით აუწერელი, თავგასული პარპაში. ისინი დაუფარავად მოძრაობდნენ მთელ ართვინში და ატარებდნენ ანტიქართულ აგიტაციებს. უფრო მეტიც, ემისრები ისევ გათავზედდნენ, თვით უფროსის შენობიდან რამდენიმე ათეულ მეტრშიც კი მოსახლეობასთან ატარებდნენ საუბრებს ადგილობრივ მაჰმადიანებში და ხალხს მოუწოდებდნენ თურქეთთან შეერთებაზე. ხოლო ოლქის ხელმძღვანელობა ვითომ ვერაფერს ამჩნევდა და, რაც ყველაზე მეტად აღმაშფოთებელი იყო, იარაღითა და ტყვია-წამლით უკანონოდ ვაჭრობდა. ამ ბინძურ საქმეში გარეული იყო ყველა - დაწყებული ოლქის უფროსიდან დამთავრებული რიგით გვარდიელამდე. ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა, რომ იმ დროისათვის იარაღი უფრო იოლად იშოვებოდა, ვიდრე კვების პროდუქტი. იარაღით ვაჭრობა გახდა შემოსავლის ერთ-ერთი წყარო, ხოლო შედეგი ამ წინდაუხედავი პოლიტიკისა ის იყო, რომ 1920 წელის 6 სექტემბერს ართვინში, დღისით, ხალხის თვალწინ დახოცეს ოთხი ქართველი მილიციელი. მკვლევები მიიმალნენ. მოსახლეობისათვის ცნობილი იყო ის ადგილი, სადაც ისინი მიიმალნენ, მაგრამ იმხანად არაპოპულარული იყო ხელისუფლება ხალხის თვალში,

რომ მას არაეინ არ აცნობა მკვლევების ადგილსამყოფელი. თუმცა მთავრობამ ანონიმური შეტყობინებიდან მაინც გაიგო მათი სამალავი, მაგრამ ბანდები ისე იყვნენ შეიარაღებულნი, რომ ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ჯარის გაგზავნა. ისინი შიშობდნენ, რომ წინააღმდეგობა დიდი იქნებოდა. აი, ასეთი მდგომარეობა იყო შექმნილი ართვინში უნიჭო ხელისუფლების "ძალისხმევით". თვით ადგილობრივი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია იძულებული გახდა, რომ ელიარებინა: "ართვინს მოვლა სჭირდებოდა და თუ არ შეიცვალა აქ მმართველობის სტრუქტურა, მდგომარეობა უმართავი გახდება" (აცსა, საქ. 714, ფურც. 26).

ასეთი მდგომარეობა იყო შექმნილი კინტრიშის (ქობულეთის) რაიონშიც. აქ კიდევ უფრო მძიმე და აუტანელი მდგომარეობა იყო. შეიძლება ითქვას, რომ ქობულეთი მტრების სახიფათო გავლენის ქვეშ მოექცა. ბათუმის ოლქის ადმინისტრაციამ ვერ მოახერხა ქობულეთის რაიონის სახელისუფლო მმართველობის ჩამოყალიბება-განმტკიცება. მათ მხოლოდ ქობულეთში შეძლეს სახელისუფლო ორგანოს შექმნა, მაგრამ ამ ხელისუფლების ძალაუფლება ქობულეთს იქით საერთოდ არ ვრცელდებოდა. ქობულეთის სოფლებში არ არსებობდა არავითარი სახელისუფლო სტრუქტურა. აქ არც სოციალისტური ორგანიზაცია იყო ძლიერი. იყო მხოლოდ აგიტატორების მცირე ჯგუფი, რომელიც ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენდა მოვლენათა მსვლელობაზე. სამაგიეროდ, როგორც ართვინში, ისე აქაც ძლიერი იყო თურქოფილური ელემენტები, რომლებიც თავისუფლად მოქმედებდნენ. განსაკუთრებით გამოირჩოდა პროთურქული ორგანიზაცია "სედაი მილეთი". შეიძლება ითქვას, რომ ქობულეთის რაიონში, ხელისუფლების უუნარობის გამო, ნამდვილ ხელისუფლებას ეს პარტია ფლობდა. ხალხი უფრო მეტად ამ პარტიასთან მიდიოდა, ვიდრე ლეგიტიმურ ხელისუფლებასთან. რაიონის ცენტრში, ერთ-ერთ მოსახლესთან იყო ამ ორგანიზაციის შტაბ-ბინა, ხოლო მათი ფილიალები ქობულეთის სოფლებში იყო მოფენილი. "სედაი მილეთის" ხელმძღვანელი პირწავარდნილი ანტიქართველი ხასან ეფენდი ბულარ-ოღლი იყო. 1920 წლის 29 აგვისტოს ქობულეთში შედგა ამ ორგანიზაციის შეკრება. შეკრების შესახებ აცნობეს ადგილობრივ ხელისუფლებას, მაგრამ ამ უკანასკნელმა არ გაატარა არავითარი ღონისძიება შეკრების ჩასაშლელად. შეკრებაზე სიტყვით გამოსულებმა: ბულარ-ოღლიმ, ახმედ ჩემი-ოღლიმ, ენვერ ეფენდი ოღლიმ, სულეიმან ცეცხლაძემ, ისმაილ რომანაძემ, ხასან ოღლი კობახიძემ და სხვებმა ისაუბრეს იმ სიტუაციაზე, რომელიც ქობულეთში შეიქმნა. აღნიშნეს, რომ მათთვის მიუღებელია გურჯების ხელისუფლება, რადგან ეს არამაჰმადიანურია, ხოლო ბულარ-ოღლიმ თქვა, რომ ხელისუფლება დროებითია და მას დიდი ხნის მოქმედების საშუალება არ ექნება. მან ისიც აღიარა, რომ აუცილებელია მოსახლეობაში აგიტაციის გაძლიერება და ხალხის დარწმუნება იმაში, რომ თურქეთი მალე შეძლებს ამ მხარის შეერთებასო. აქვე ერთ-ერთმა თურქოფილმა ხასან ოღლი კობახიძემ ქართულ ხელისუფლებას „მატყუარა“ უწოდა, რადგან ის ხალხს დაპირდა ავტონომიას და არაფერი გაუკეთებია, ხოლო სულეიმან ცეცხლაძემ ცეცხლზე ნავთი დაასხა და თქვა, რომ მე იმიტომ შემოვედი ამ ორგანიზაციაში (ე.ი. სედაი მილეთში - ო.გ.), დავინახე ჭეშმარიტი სიყვარული თავისი ხალხისა და მჯერა, თუ თურქეთი კვლავ შემოიერთებს ჩვენს მხარეს, ის გურჯებივით ხალხს კი არ მოატყუებს, არამედ შეასრულებს იმას, რასაც დაპირდა, მხედველობაში მაქვს ჩვენი მხარისთვის ნამდვილი ავტონომიის მიცემაო. ამ შეკრებაზე გადაწყვიტეს, რომ ორგანიზაციის სახელით ადგილობრივ ხელისუფლებასთან

მისულიყო მისი რამდენიმე წევრი და მათთვის გადაეცათ "ადგილობრივი მამულის მფლობელების მიმართვა".

მართლაც, 10 სექტემბერს "სედაი მილეთელები" ეახლნენ ქობულეთის რაიონის უფროსს და მოითხოვეს, რომ ქობულეთის რაიონში ხელისუფლების ორგანოებში სამუშაოდ შეეყვანათ მათი წარმომადგენლებიც. ეს მოთხოვნა უფროსმა კატეგორიულად უარყო. უფრო მეტიც, მან საშინელი წინდაუხედავი ნაბიჯი გადადგა და ამ "პროვოკატორების" დაპატიმრების ბრძანება გასცა. ისინი დააკავეს, მაგრამ ბოლოს რაიონის უფროსი თავისიანებმა დაარწმუნეს, რომ ამ ნაბიჯით შეიძლება სისხლისღვრა მომხდარიყო და თხოვეს მათ დაკავებულების გათავისუფლება. ისინი გაათავისუფლეს, თუმცა ამ წინდაუხედაობამ მართლაც ცუდი როლი ითამაშა. დაპატიმრებისას მილიციონრებმა მათ შეურაცხყოფა მიაყენეს, ხოლო ერთი მათგანი, გვარად მუჰამედ ბალაძე, სასტიკად სცემეს. ამის შემდეგ მოხდა არაერთი აღმამფოთებელი ფაქტი. დაიწყეს სოფლებში პროკლამაციების გაკვრა, სადაც ხალხს მოუწოდებდნენ აჯანყებისაკენ. ასეთი პროკლამაციები დიდი რაოდენობით გაავრცელეს სოფლებში: ხინოში, ჭახათში, კოხში, ცხემლოვანში და სხვაგან. აგიტატორები სოფლებში ღიად ატარებდნენ მიტინგებს და მოსახლეობას დაუმორჩილებლობისაკენ მოუწოდებდნენ. მაგალითად, 1920 წლის 16 სექტემბერს სოფელ ხუცუბანში ჩატარებულ მიტინგზე "სედაი მილეთელებმა" მოსახლეობას მოუწოდეს შეიარაღებისაკენ და ხმა გაავრცელეს, რომ თურქეთის ჯარი მალე ბათუმში შემოვა და ჩვენი კუთხე კვლავ ჩვენს "თანამოძმეებს" შეუერთდება. აქვე მიტინგზე გამოსულმა ხუსეინ მოწყობილმა ხალხს უთხრა, რომ დღეიდან ხუცუბანში ხელისუფლება მთლიანად გადადის ადგილობრივი ორგანიზაციის ხელში (ე.ი. "სედაი მილეთის" ხელში - ო.გ.) და ყველას ვთხოვ, საჭიროებისათვის მას მიაკითხოსო. ხოლო ის, რაც 27 სექტემბერს მოხდა სოფელ კოხში, წარმოდგენდა ენით აუწერელ ძალადობას. ამ ძალადობის გაჩაღებაში თანაბარი წვლილი მიუძღვით როგორც მილიციელებს, ასევე "სედაი მილეთის" აგიტაციით მოწამულ მოსახლეობას. კოხელ გლეხს, გუნთაიშვილს, მილიციონრებმა შეურაცხყოფა მიაყენეს, რის საპასუხოდ მან ისინი მოკლა, ხოლო შემდეგ მათ ყელი გამოჭრა. ამ ამბავმა სულით ხორცამდე შეძრა მთელი ქობულეთი. ქობულეთიდან კოხში გაიგზავნა რაზმი, მაგრამ სოფლის შესასვლელში მათ ცეცხლი გაუხსნეს და კიდევ ორი მილიციონერი მოკლეს. ამან კი ისე აღამფოთა მილიციონრები, რომ მათ დაკარგეს მოქმედების ყოველგვარი კონტროლი. მათ ბოროტებას საზღვარი არ ქონდა. გადაწვეს რამდენიმე სახლი, მოკლეს სამი კაცი. რამდენიმე დააპატიმრეს; ხალხი იმით დააშინეს, რომ უარესი დღე დაადგებოდათ, თუ "მტრების საქმეს" გააკეთებდნენ.

პოლიტიკური სიტუაცია იმდენად დაიძაბა, რომ საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ აქ მდგომარეობის გამოსარკვევად მიავლინა პეტრე გელეიშვილი, რომელმაც ბათუმის ოლქში 12 დღე დაჰყო. შეხვდა ადგილობრივი მოსახლეობის წარმომადგენლებს და ნოე ჟორდანიას სახელზე დაწერა ვრცელი მოხსენებითი ბარათი, სადაც ადგილობრივი ხელისუფლება უმოქმედობისათვის სასტიკად გააკრიტიკა, თუმცა პეტრე გელეიშვილი თავის მოხსენებით ბარათში ნაკლებად ცდილობს დაასახელოს ის მიზეზები, რომლებმაც ბათუმის ოლქში ასეთი მდგომარეობა შექმნეს. სოფელ კოხში დატრიალებულმა ტრაგედიამ კიდევ უფრო დაძაბა მდგომარეობა, მაგრამ ბევრი მათგანი დააშინა კიდევც. გაჩნდა იმის შიშიც, რომ ხელისუფლებას შეუძლია სათანადოდ იმოქმედოს (ა. სილაგაძე, ვ. გურული, 1998).

1920 წლის 30 სექტემბერს ქობულეთში დააკავეს რამდენიმე შეიარაღებული პირი, ერთი მათგანი - ახმედ ოღლი თურქეთის ემისარი აღმოჩნდა. 4 ოქტომბერს ქობულეთის მილიცია, არ მისცა "სედაი მილეთელებს" მიტინგის ჩატარების უფლება, ხოლო ორგანიზაციის ორი წევრი დააპატიმრა. ამის შემდეგ ქობულეთის სოფლებში დააგზავნა თავისი მომხრეები, რომლებმაც დაიწყეს მოსახლეობაში ახსნა-განმარტების ჩატარება. ზოგ სოფელში, მაგალითად, ბობოყვათში, ასეთი აგიტაცია წარმატებული აღმოჩნდა, რადგან აქ შეიქმნა ქობულეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბობოყვათის განყოფილება.

მთავრობამ ხალხის გულის მოგების მიზნით დაიწყო მოსახლეობაში პროდუქტების დარიგება. ამ საქმეში ჩართეს ადგილობრივი მაჰმადიანებიც. ხალხის ლატაკ ფენას უფასოდ დაურიგეს შაქარი, ფქვილი, ბრინჯი და სხვ. ასეთი ნაბიჯები კარგი და მისასალმებელი იყო, მაგრამ მდგომარეობის საბოლოოდ გამოსწორება მაინც ვერ მოხერხდა, რადგან დიდი ხნის განმავლობაში წარმართულმა ანტიქართულმა მუშაობამ უარყოფითი დალი დაასვა აქაური მოსახლეობის დიდი ნაწილის მსოფლმხედველობას. სწორედ ამ დროს ბაქოში გაიმართა ყრილობა, რომელიც მიეძღვნა ერთიანი მაჰმადიანური სახელმწიფოს შექმნას. ამ ყრილობას ესწრებოდნენ აჭარელი სედაი მილეთელები ცნობილი ბუღაროდლის მეთაურობით და შემდეგ უკან დაბრუნებისას მათ დაიწყეს ბაქოში მიღებული დადგენილების დებულებების პროპაგანდა. ასევე აქ თავისუფლად ეწეოდა აგიტაციას სედაი მილეთელი ხოჯა ქათამაძე, რომელიც ბოლშევიკებმა ფულით მოიხსილეს და დაავალეს "ქართველების" (ე.ი. მენშევიკების) წინააღმდეგ აგიტაციის ჩატარება.

უფრო რთული ვითარება იყო ხულოსა და ქედაში, სადაც ცხოვრობდნენ აშკარა თურქოფილებიც. ხულოში, მართალია, შეიქმნა მილიცია, ჯარმა დაიწყო საზღვრების დაცვა, მაგრამ ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი მდგომარეობის გამოსასწორებლად. სამწუხაროდ, აქაც ადგილი ჰქონდა შეცდომებს მმართველობაში. ადგილობრივი ადმინისტრაცია ვერ აღმოჩნდა მოწოდების სიმალლეზე სიტუაციის დასარეგულირებლად. კომისარი გოგელია იმდენად უხეში პიროვნება იყო, რომ ის ხულოში ყველას სძულდა. მისი მხრიდან ადამიანების ფიზიკური შეურაცხყოფა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. ის ხშირად ან თვითონ სცემდა და უსწორდებოდა ხალხს, მათ შორის მოხუცებს, ან მილიციას აძლევდა ნებართვას ასეთი მოქმედებისათვის. ამიტომ იყო, რომ ხალხი ზიზღით უყურებდა ადმინისტრაციას და მათ არავინ ეკარებოდა. ხულოს სოფლები კი საერთოდ მოწყვეტილი იყო ცენტრს. იქ არავითარი ხელისუფლება არ არსებობდა და აქაურ ხელისუფლებას წარმოადგენდნენ ხოჯები, მოლები და თურქების ემისრები, რომლებიც, მიუხედავად საზღვრის ვითომდა დაცვისა, აქ თურქეთიდან თავისუფლად გადმოდიოდნენ. ხულოს რაიონის ადმინისტრაციის უმოქმედობაზე უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ბათუმის ოლქის ახლად დანიშნული კომისარი გრ. გიორგაძე (გიორგაძემ ჩხიკვიშვილი შეცვალა - ო.გ.), რომელიც კიდევაც აღნიშნავდა, რომ ხულოში და სხვაგან ჩვენი ხელისუფლება არ არსებობსო (აცსა, საქ. 716, ფურც. 62).

ასეთივე მდგომარეობა იყო შექმნილი ქედაში, სადაც ხელისუფლება ქედის იქით ვერ აკონტროლებდა მდგომარეობას. 1920 წლის 20 სექტემბერს ქედაში გაძარცვეს ბათუმიდან აქაური ჩინოვნიკებისადმი ხელფასის დასარიგებლად გაგზავნილი ფოსტა. მძარცველებს დაედევნენ და სოფელ ცხმორისთან დაეწივნენ, მაგრამ მძარცველებმა შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწიეს და შეძლეს

მიმალვა. კომისარმა საგანგებო წერილით აცნობა ქედის ადმინისტრაციის უფროსს, რომ დაუყოვნებლივ მოეძებნა მძარცველები და სამაგალითოდ დაესაჯა ისინი. რატომღაც აქ გაახსენდათ ვეზეკუციის წესი. მძარცველთაგან ერთ-ერთი ღურსუნ ბერიძე იყო ზვარედან. ადმინისტრაციამ ზვარეში ბერიძის ოჯახში გაგზავნა მილიცია და ოჯახის წევრებს დაავალა, რომ მათ თვითონ შეეპყროთ მძარცველი და ხელისუფლებისათვის გადაეცათ, მაგრამ ეს მათ ვერ შეძლეს. ამის გამო ოჯახის უხუცესი წევრი დააპატიმრეს და საპყრობილეში ჩასვეს, ხოლო სოფელში მილიციის რაზმი ჩააყენეს. მიუხედავად ამისა, მათ მაინც ვერ შეძლეს მძარცველების შეპყრობა. უნდა აღინიშნოს, რომ იმჟამად ძნელდებოდა ბათუმიდან დახმარების გაწევის ორგანიზება. ეს გამოწვეული იყო სატრანსპორტო საშუალების უქონლობით, ხოლო ბევრ დასახლებულ პუნქტში მისასვლელი გზა ისეთი უვარგისი იყო, რომ იქ მისვლა თითქმის შეუძლებელი იყო, განსაკუთრებით წვიმიან ამინდებში. ამიტომ ვერ ხერხდებოდა ცენტრიდან დახმარების დროული გაწევა, ხოლო ადგილებზე არ იყო საკმარისი ძალები მდგომარეობის დასარეგულირებლად. ბევრი სასწრაფო შეტყობინება დამხმარე ძალების დაუყოვნებლივ გამოგზავნის შესახებ უპასუხოდ რჩებოდა სწორედ ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო. მაგალითად, 1920 წლის 4 ოქტომბერს ართვინიდან ბათუმის ოლქის კომისარს სასწრაფოდ აცნობეს ყაჩაღთა ჯგუფის ასალაგმავად დამხმარე ძალების გამოგზავნის შესახებ, მაგრამ ბათუმიდან ვერ გაიგზავნა ეს ძალები. ბათუმის ოლქის ხელისუფლება, რომელიც, რა თქმა უნდა, სოციალ-დემოკრატიული იყო, ცდილობდა სოციალ-დემოკრატიული იდეები გაეტარებინა თავის საქმიანობაში. ასეთი იდეები კი მიუღებელი აღმოჩნდა ადგილობრივი მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისათვის, რომლებიც რეაქციული სამღვდლოებისა და ბეგების ზეგავლენის ქვეშ იყვნენ მოქცეულნი. ამიტომაც ხელისუფლება ნაკლები პოპულარობით სარგებლობდა. 1920 წლის აგვისტო-სექტემბრის დასაწყისში ხელისუფლება დაკავებული იყო მოსამზადებელი სამუშაოებით მე-2 ინტერნაციონალის ბელადების ჩამოსვლასთან დაკავშირებით. იყო გაუთავებელი მიმოსვლები თბილისიდან ბათუმში. სტუმრების დასახვედრად დგებოდა გემის სხვადასხვა ვარიანტები. ნაწილდებოდა ფუნქციები, რომლებიც ხშირად იცვლებოდა. ამ ხნის განმავლობაში მთავრობას სხვა საქმეებისათვის არ ეცალა და სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა სხვადასხვა ხასიათის გართულებაც ბათუმის ოლქში. ისიც უნდა ითქვას, რომ ბოლშევიკებიც ცდილობდნენ თავისი წვლილის შეტანას ამ საქმეში. ისინი ხშირად თანამშრომლობდნენ კიდევ. ამაზე მეტყველებს არაერთი საარქივო დოკუმენტი. უფრო მეტიც, ამ შეხვედრებისადმი მიძღვნილ თათბირებზე ხშირად ბოლშევიკებიც კი მონაწილეობდნენ. ასე რომ, არ არის სწორი მტკიცება, თითქოსდა ბოლშევიკები თავიდანვე მტრულად იყვნენ განწყობილნი ამ აქციისადმი, რასაც თავის დროზე საბჭოთა ისტორიოგრაფიის წარმომადგენლები ამტკიცებდნენ (აცსა, ფურც. 69-75).

1920 წლის 14 სექტემბერს ბათუმში ჩამოვიდნენ მე-2 ინტერნაციონალის ბელადები: მაკდონალდი, ვანდერველდე, რენოდალი, დე ბრუკერი, გიუსმანი და სხვები. მათ დიდებული შეხვედრა მოუწყვეს. ბათუმის ქუჩები საზეიმოდ იყო მორთული. უკრავდა მუსიკა. ხალხი გარეთ იყო გამოფენილი. გაიმართა სახელდახელო მიტინგი, რომელშიც სტუმრებმაც მიიღეს მონაწილეობა.

რენოდალმა მადლობა მოახსენა ქართველ სოციალ-დემოკრატებს იმ ღვაწლისათვის, რომელიც მათ გასწიეს სოციალ-დემოკრატიული იდეების ცხოვრებაში გატარებისათვის. ასეთივე სამადლობელი სიტყვებით გამოვიდნენ ვანდერველდე, მაკდონალდი და სხვ. ისინი აღფრთოვანებას ვერ მალავდნენ იმ წარმატების გამო, რომელიც ქართველმა სოციალისტებმა მოიპოვეს. ერთ-ერთ შეხვედრაზე, ქალაქის სათათბიროში, რომელსაც ესწრებოდა გიუსმანი, სიტყვით გამოვიდა ადგილობრივი ბოლშევიკი ვოლკოვი, რომელმაც ამ მომენტს ღირსშესანიშნავი და ყველა თარიღისაგან გამორჩეული უწოდა. ამის შემდეგ მეორე ინტერნაციონალის ბელადები თბილისში გაემართნენ. მათ ბათუმიდან დიდებული გაცილება მოუწყვეს. ასეთივე შეხვედრა და გაცილება მოუწყვეს მოგვიანებით ცნობილ სოციალ-დემოკრატ კარლ კაუციკის (აცსა, ფურც. 80-84). ვითარება კი ბათუმის ოლქში კვლავ დაძაბული იყო. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა 1920 წლის ოქტომბრის ბოლოს. სწორედ ამას მიეძღვნა 1920 წლის 2 ნოემბერს საქალაქო საბჭოს საგანგებო სხდომა. სხდომაზე ვრცელი მოხსენებით გამოვიდა ბათუმის მილიციის უფროსი, რომელმაც კრიტიკული უწოდა ბათუმში შექმნილ კრიმინოგენურ ვითარებას. მოხსენებიდან ცნობილი გახდა, რომ მარტო ოქტომბრის თვეში ადგილი ჰქონდა მკვლელობის ათ შემთხვევას, ხოლო ძარცვა ყოველდღიური მოვლენა იყო და არ ჩანდა მდგომარეობის სტაბილიზაციის შესაძლებლობა. მილიციის უფროსის მოხსენებით აღშფოთებული ქალაქის მოურავი გ. ანჯაფარიძე გაოცებას ვერ მალავდა და ამბობდა, რომ „პირდაპირ განსაცვიფრებელია, თურმე ამდენ ხანს სულ ტყუილად შეგვინახავს მილიციის ის უზარმაზარი შტატი, რომელიც ბათუმშია. თურმე ის დიდი რაოდენობით თანხა, რომელიც მილიციის შესანახად იყო გამოყოფილი, წყალში გადაგვიყრია. იმის მაგივრად, რომ მილიციის უფროსი გზებს ეძებდეს ამ კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსაყვანად, აცხადებს, რომ ვერ მოვანერგებ სტაბილიზაციასო, ე.ი. პირდაპირ გვეუბნება, რომ მუშაობა არ შემოიძლია და გადაწყვეთო, რა თქმა უნდა, ჩვენც ამასვე გავაკეთებთ". თათბირზე გ. ანჯაფარიძის პოზიცია გაიზიარა კ. გოგოლაძემ, რომელმაც მილიციის უფროსის განცხადებას უპრინციპო უწოდა და დაეთანხმა მის გადაწყვეტილებას, ხოლო ზ. ბ. აბაშიძემ აღნიშნა, რომ „მილიციაში მდგომარეობა საგანგაშოა. ცოტა საეჭვოდ ჩანს, სად წავიდა ის თანხები, რომელიც მილიციას უნდა მოხმარებოდა. მილიცია უხელფასობას ჩივის და მათი მხრიდან კანონის დარღვევები ჩვეულებრივი მოვლენაა. ამას ადასტურებს არაერთი შეტყობინება, რომელიც ჩვენს სახელზე თითქმის ყოველდღიურად შემოდის". მიიღეს დადგენილება. ამ სხდომაზე მილიციის უფროსი არ გაუთავისუფლებიათ, უკანასკნელად გააფრთხილეს და აღნიშნეს, რომ ამ საკითხს რამდენიმე კვირაში კვლავ დაუბრუნდებოდნენ (აცსა, საქ. 718, ფურც. 70-73). 1920 წლის 19 ნოემბერს გაიმართა კიდევ ერთი სხდომა, რომელსაც ოლქის საგანგებო კომისარიც ესწრებოდა. განიხილეს საკითხი ბათუმში სასურსათო მდგომარეობის შესახებ. ამ საკითხზე მოხსენებით გამოვიდა ბათუმის სასურსათო კომისიის თავმჯდომარე პეტროსიანი. მისი მოხსენებიდან ნათელი გახდა, რომ სასურსათო მდგომარეობა კატასტროფულია. სპეკულანტები თავს ლაღად გრძნობდნენ და ხალხის გაჭირვებაზე ხელს ითბობდნენ. ამით სარგებლობდნენ ავისმზრახველები და ცდილობდნენ სოციალური საკითხების მოუწესრიგებლობა პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოეყენებინათ. ოლქის კომისარი

დაემუქრა, რომ ყველა პროვოკატორს და შანტაჟისტს დააპატიმრებდა, ხოლო სასურსათო კომისიის თავმჯდომარეს უსაყვედურეს პასიურობა, უბასუხისმგებლობა, უინიციატივობა და მასვე დაავალეს, რომ დაეწყო დაუყოვნებლივ მუშაობა მდგომარეობის გამოსასწორებლად. ქალაქის მოურავს კი სთხოვეს, რომ პირადად ეხელმძღვანელა კომისართან ერთად ამ საქმისათვის და შედეგები მოეხსენებინა უახლოეს დროში. მსგავსი შეკრებები ხშირად იმართებოდა, ისინი სხვადასხვა პრობლემურ საკითხებს ეხებოდა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ნაკლები იყო გამოსწორების შემთხვევები. ვითარება კი ბათუმის ოლქში კვლავ დაძაბული იყო (სცსსა, ფ. 1864, აღწ. 12, საქ. 624, ფურც. 32). ყურადსაღებია ერთი გარემოება: ბათუმის ოლქის ხელმძღვანელობა რატომღაც ერიდებოდა ადგილობრივი მაჰმადიანი ინტელიგენციის წარმომადგენლებს. უპირველეს ყოვლისა, ეს ითქმის სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის წევრებზე. ისინი გაუგებარი მიზეზების გამო არ ჩართეს სახელმწიფო საქმიანობაში. მართალია, პროგრესული მაჰმადიანი მოღვაწენი, რომლებსაც ლომის წილი მიუძღოდათ ბათუმის ოლქის დედამამშობლოსთან დაბრუნებაში, ამის გამო უკმაყოფილო იყვნენ, მაგრამ ამ უკმაყოფილებას აშკარად არ გამოხატავდნენ. ამაზე მეტყველებს ერთ-ერთი აქტიური მოღვაწის, ჯემალ ეფენდი ქიქავას შეხვედრა ბათუმის ოლქის საგანგებო კომისარსა და ქალაქის მოურავთან. შეხვედრაზე ისაუბრეს ოლქის წინაშე მდგარ საჭირობო საკითხებზე და, რა თქმა უნდა, ბათუმის ოლქის პოლიტიკურ სტატუსზე საქართველოს შემადგენლობაში. გ. ანჯაფარიძემ აღნიშნა, რომ ამ მიმართულებით მიმდინარეობს მუშაობა და როდესაც მთელი საქართველო შედარებით სტაბილურ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, ალბათ ხელისუფლება ცენტრში ამ საკითხებს დაუბრუნდება. ქალაქის საბჭოს ზოგიერთი წევრი უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ადგილობრივი მაჰმადიანი ინტელიგენციის მოქმედების გამო. მაგალითად, კაპიტონ გოგოლაძე აღნიშნავდა, რომ: „მოსახლეობას კარგად არ ესმის, რა არის ავტონომია. ავტონომიას მოითხოვენ სწორედ ის ინტელიგენტები, რომლებსაც მე ძალიან კარგად ვიცნობ და მათთან ძალიან კარგი ურთიერთობა მაქვს“. ი. გორგაშვილის აზრით, „ახლა ამ თემაზე საუბარი მტკივნეულ ადგილზე ფეხის დაჭერას ნიშნავს. ეს ჩასაფრებული კაცის პოზიციას უფრო ჰგავს, რადგან ზოგიერთები სარგებლობენ ხელისუფლების მძიმე მდგომარეობით და ცდილობენ ეს ვითარება გამოიყენონ თავის სასარგებლოდ, თანაც ამ საკითხს მხოლოდ და მხოლოდ ცენტრალური ხელისუფლება წყვეტს“. ვფიქრობთ, რომ სწორედ ავტონომიის საკითხი უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი იმისა, რომ ვერ გამოინახა საერთო ენა ადგილობრივ ხელისუფლებასა და მაჰმადიან ინტელიგენციას შორის. თანაც ზოგიერთი ინტელიგენციის წარმომადგენელი, მაგალითად, ჯემალ-ბეგ ხიმშიაშვილი წინააღმდეგი იყო ბათუმის ოლქის (აჭარის) ავტონომიისა და მხარის უჭერდა ამ მხარის საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნას ყოველგვარი ავტონომიის გარეშე. ამასვე იზიარებდნენ სხვებიც (სცსსა, ფურც. 39-44). ჩვენი აზრით, ყველაზე საშიში გახლდათ ბოლშევიკების პროვოკაციული, ანტისახელმწიფოებრივი მოქმედებები, რომელთა შეჩერება სულ უფრო შეუძლებელი ხდებოდა. მათი გააქტიურება თვალსაჩინო გახდა 1920 წლის დეკემბრიდან. ისინი ეწეოდნენ აშკარად ძირგამომთხრელ საქმიანობას ხელისუფლების წინააღმდეგ და ამ

საქმეში მათ აქეზებდა საბჭოთა რუსეთი და მისი აგენტი საქართველოში სერგი კიროვი. ხშირად იმართებოდა მიტინგები, ვრცელდებოდა ანტისამთავრობო პროკლამაციები. ბოლშევიკები საქართველოს მტერთანაც არ ერიდებოდნენ კავშირის შეკვრას. მათ "სედაი მილეთის" პარტიას თანაგრძნობა გამოუცხადეს და თანხმობა განაცხადეს მათთან ერთად ებრძოლათ ხელისუფლების წინააღმდეგ. ბოლშევიკების აღვირახსნილი მოქმედება იმდენად აუტანელი გახდა, რომ 1920 წლის დეკემბრის დამდეგს კომისრის განკარგულებით დააბათიმრეს ბოლშევიკების ბათუმის კომიტეტის მთელი შემადგენლობა. ასეთივე მდგომარეობა გაგრძელდა 1921 წლის იანვარში. უკვე ნათელი იყო, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას აშკარა საფრთხე ემუქრებოდა წითელი რუსეთის მხრიდან. ამ დროს ბათუმის კომისარმა სასწრაფო შეტყობინება მიიღო საქართველოს ხელისუფლებისაგან, სადაც იყო მოთხოვნა, რომ ბათუმის ოლქს თავისი წვლილი შეეტანა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დაცვის საქმეში (სცსა, ფურც. 57-66). 1921 წლის 16 იანვარს საქალაქო საბჭოს სხდომაზე გადაწყდა, ქალაქის მოსახლეობაში გაძლიერებულიყო პრობაგანდისტული საქმიანობა, ყველგან უნდა ჩატარებულიყო ახსნა-განმარტებითი სამუშაოები, რომელსაც თავად ქალაქის მოურავი ჩაუდგებოდა სათავეში. დაიწყეს საინფორმაციო ბიულეტენების გაკვრა საზოგადოების თავშეყრის ადგილებში, კრებებისა და მიტინგების ორგანიზება. ხალხს მოუწოდებდნენ, არ აპყლოდნენ პროვოკაციებს. უნდა შექმნილიყო მონახლისეთა რაზმები საქართველოს თავისუფლების დასაცავად. 1921 წლის 21 იანვარს რევოლუციის მოედანზე შედგა დიდი მიტინგი, სადაც დაგმეს ბოლშევიკების ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობა. იყო მოწოდება სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაცვისაკენ. სიტყვით გამოსულები აღშფოთებულნი ვერ მალავდნენ იმ გაუგონარი ღალატის გამო, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საქართველოში. მიტინგზე მიიღეს რეზოლუცია, სადაც მხარს უჭერდნენ ხელისუფლებას და თანადგომას აღუთქვამდნენ მას. ეს რეზოლუცია გაიგზავნა დამფუძნებელი კრების სახელზე. ასეთი მიტინგები შედგა აგრეთვე 25 იანვარს, 30 იანვარს, 20 თებერვალს. აღსანიშნავია 1921 წლის თებერვლის დასაწყისში საგანგებო რწმუნებულის ჩასვლა ქობულეთში. ის შეხვდა ქობულეთელ გავლენიან მაჰმადიან მოსახლეობას და გააცნო ის საშიშროება, რომელიც შესაძლებელი იყო დამუქრებოდა მათ ქვეყანას. მან მიმართა შეკრებილებს და მოუწოდა, რომ თავისი წვლილი შეეტანათ სამშობლოს დაცვის საქმეში. აქ სიტყვით გამოვიდა ადგილობრივი მაჰმადიანი რეჯებ გოგიტიძე. მისი თქმით, „ვერც ერთი დამპყრობელი ვერ შეძლებს ჩვენს ჩამოშორებას დედა-საქართველოსთან, ამიტომ ჩვენ, მაჰმადიანები, იარაღს მოვკიდებთ ხელს"... მან გამოსვლა დაამთავრა შემდეგი სიტყვებით: „მახვილი მტერს გულში". ამ შეკრებას ესწრებოდა ასევე „სედაი მილეთის" წევრი ახმედ ხალვაში, რომელმაც დახმარება აღუთქვა მთავრობას კრიტიკულ მომენტში. მანვე აღნიშნა, მთელი მაჰმადიანები გამოვალთ იარაღით ხელში მტრის წინააღმდეგ (აცსა, საქ. 721, ფურც. 20). ქობულეთის, ართვინის, ქედის, ხულოს რაიონების უფროსები იწვევდნენ კრებებს, ატარებდნენ სახელდახელო მიტინგებს, ეწეოდნენ აგიტაციას. განსაკუთრებით დიდი მიტინგი ჩატარა ადმინისტრაციამ ქედში 1920 წლის 9 თებერვალს. სიტყვით გამოვიდა კომისარი დოლიძე, რომელმაც ხალხს შეახსენა აჭარის წარსული და ისაუბრა იმ საფრთხეზე, რომელიც შეიძლება სულ მალე დამდგარიყო. მან ბოლოს

ხალხს მოუწოდა, რომ შექმნილიყო გვარდია, რომელიც დაიცავდა ამ მხარეს და მტერს არ მისცემდა ოლქში თავისუფლად შემოსვლის საშუალებას. მანვე აღნიშნა, რომ „ვისაც სურს თავისი წვლილი შეიტანოს ქვეყნის დაცვის საქმეში, ყველას ვთხოვ მობრძანდეს ადმინისტრაციულ შენობაში, სადაც მიიღებს საჭირო მოწყობილობას. ვთხოვ ყველას, რომ ნუ დაიზარებთ და შეიტანეთ თქვენი წვლილი ამ დიდებულ მამულიშვილურ საქმეში“. ამ მიტინგზე სიტყვით გამოვიდა მაჰმადიანი ქართველი ალი ოსმან სურმანიძე, რომელმაც განაცხადა სურვილი გვარდიაში ჩაწერაზე და იქვე, ხალხის თვალწინ, კიდევაც შეასრულა ეს. შემდეგ მან სხვებსაც მოუწოდა მისთვის მიებაძათ. ასეთივე მიტინგი ჩატარდა ხულოში, სადაც გამოითქვა გვარდიაში ჩაწერის სურვილი (აცსა, ფურც. 25-33). მიუხედავად ამისა, მდგომარეობა კატასტროფული შეიქმნა. უკვე იანვრის ბოლოს აშკარა გახდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს დიდი საშიშროება დაემუქრა. 11 თებერვალს ლორეს რაიონში დაწყებული პროვოკაციული, ბოლშევიკური აჯანყება გახდა საბაზი წითელი რუსეთის მხრიდან აშკარა საომარი მოქმედების ესკალაციისა. დაიწყო სისხლისმღვრელი ბრძოლები საქართველოს დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად. მიუხედავად ქართული ეროვნული გვარდიის მედგარი წინააღმდეგობისა, ცხადი შეიქმნა, რომ დამპყრობლები შეძლებდნენ ქართველი პატრიოტების წინააღმდეგობის დაძლევას. ეროვნული მთავრობა იძულებული გახდა 24 თებერვალს თბილისი დაეტოვებინა და ბათუმისკენ დაეხია. 25 თებერვალს წითელი არმია თბილისში შევიდა. საქართველოს ხელისუფლების უდიდესი გაჭირვებით ისარგებლა თურქეთმა, რომელმაც საქართველოს დახმარების საფასურად არდაგანისა და ართვინის მხარეები მოითხოვა. ასევე, აშკარა ღალატი ჩაიდინეს ბათუმელმა "სედაი მილეთელებმა", რომლებმაც მოითხოვეს ბათუმის ოლქის მთლიანად თურქეთისათვის გადაცემა. მდგომარეობა უკიდურესად დაიძაბა 11 მარტს, როდესაც ბათუმთან თურქეთის ჯარი გამოჩნდა. ამ ჯარს შეხვედრა გაუმართეს "სედაი მილეთელებმა". თურქეთის ჯარების უფროსთან შეხვედრაზე "სედაი მილეთის" წარმომადგენლები: ოსმან ოღლი, ხუსეინ ჩაშ ოღლი, იბრაიმ ეფენ ოღლი და სხვები აღფრთოვანებას ვერ მალავდნენ "ამ უდიდესი ისტორიული მოვლენის გამო", ხოლო ოსმან ოღლიმ განაცხადა, რომ "როგორც იქნა, აღდგა ისტორიული სამართლიანობა და ამიერიდან ბათუმი და მისი მხარე სამუდამოდ უბრუნდება დედა-თურქეთს". ჯარების უფროსი დაინტერესდა, თუ რა პოზიციაზე იდგნენ ბათუმელი ბოლშევიკები და დაუჭერდნენ თუ არა მხარს თურქეთს. ამაზე ოსმან ოღლიმ განაცხადა, რომ მას ჰქონდა პირადი შეხვედრა ბათუმელ ბოლშევიკებთან, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი აღფრთოვანებულნი არიან რუსი ბოლშევიკებით და ოცნებობენ ბათუმშიც დამყარდეს საბჭოთა ხელისუფლება და ეს მხარე კვლავ რუსეთის შემადგენლობაში მოექცესო. იბრაიმ ოღლიმ კი აღნიშნა, რომ ბოლშევიკებისა და ქართველების (ქართველებში იგულისხმებოდა მენშევიკები - ო. გ.) ნდობა არაფრით არ შეიძლებოდა და თურქეთის ჯარი უნდა დაყრდნობოდა ადგილობრივ მაჰმადიანებს, ხოლო იუნუს ჯაყელმა განაცხადა, რომ თურქეთის ჯარმა უნდა დაიწყოს დაუყოვნებლივ მოქმედება, ვიდრე ხელისუფლება "აგონიაშია", დაგვიანება კი დამარცხების ტოლფასი იქნებაო (აცსა, ფურც. 112-118). მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთ-საბჭოთა რუსეთის შეთანხმების საფუძველზე ბათუმი საქართველოს (ე. ი.

საბჭოთა საქართველოს) შემადგენლობაში უნდა დარჩენილიყო, თურქეთის ჯარმა მაინც მოახერხა მისი ანექსია. 17 მარტს თურქეთის ჯარების სარდალმა ყარა ბექირ ფაშამ მოითხოვა ბათუმში ჯარების „განლაგების“ უფლება. მთავრობამ უარყო ეს წინადადება. იმდენად კრიტიკული მდგომარეობა შეიქმნა, იმდენად დიდი იყო ბათუმის და მისი ოლქის დაკარგვის საფრთხე, რომ ნ. ჟორდანიამ თანხმობა განაცხადა წითელი ჯარისთვის ვაგონები გაეგზავნა ბათუმის გასათავისუფლებლად, მაგრამ ეს დროს მოითხოვდა და საჭირო იყო დაუყოვნებლივ მოქმედება. ნ. ჟორდანიას თანხმობით, ციხიდან გაათავისუფლეს ყველა ბოლშევიკი ს. ქავთარაძის (გუბელი) მეთაურობით. ნ. ჟორდანია მათთან შეხვედრაზე საუბრობდა იმ საშიშროებაზე, რომელიც ბათუმს შეექმნა და რადგანაც ის იძულებული ხდებოდა დაეტოვებინა ქალაქი, თანახმა იყო მისთვის გადაეცა ძალაუფლება. დრო არ ითმენს, - აღნიშნა მან, - საჭიროა დაუყოვნებლივ მოქმედება და თუ ეს არ მოხდა, იცოდეთ, რომ შთამომავლობა წყევლა-კრულვით მოიხსენიებს ჩვენს სახელებსო. გადაწყდა, რომ ერთიანი ძალით შებრძოლებოდნენ მტერს. თურქეთის წინააღმდეგ მებრძოლი ჯარების უფროსად დაინიშნა გენერალი მაზნიაშვილი, რომელსაც უნდა უმადლოდეს შთამომავლობა იმას, რომ ბათუმი და მისი ოლქი კვლავ დედა-საქართველოს შემადგენლობაშია. მან შეადგინა ოპერატიული მოქმედების გეგმა, მობილიზაცია გაუკეთა ბათუმში მყოფ ყველა გვარდიელს. მის დასახმარებლად ფეხზე დადგა ადგილობრივი მაჰმადიანების პროქართული ჯგუფი ახმედ ქიქავას, აბდულ თხილაიშვილისა და სხვების მეთაურობით. ბათუმში გენერალ მაზნიაშვილთან დაუყოვნებლივ გამოცხადნენ ბათუმის ახლომახლო სოფლებში მცხოვრები მაჰმადიანები ოსმან მიქელაძის მეთაურობით. ქართული ჯარის მამაცობამ არ მისცა თურქებს ბათუმის დაპყრობის საშუალება, ხოლო 19 მარტს ბარცხანასთან ახლოს ბრძოლის დროს ქართველებმა სასტიკად დაამარცხეს თურქები. თურქებმა დაკარგეს ბევრი მეომარი, ხოლო ტყვედ ჩავარდნილთა რაოდენობას თვლა არ ჰქონდა. ასევე, ბათუმის გასათავისუფლებლად გმირულად დაეცა ბევრი ქართველი გვარდიელი. ისინი დღეს განისვენებენ ბათუმის საძმო სასაფლაოზე, რომელიც მდებარეობს ქალაქის ცენტრში, თავისუფლების მოედანზე. ქართველმა ჯარმა თურქები მანამდე დაამარცხა და განდევნა ბათუმიდან, სანამ წითელი არმია ჟლობას მეთაურობით ბათუმს მიაღწევდა. 18 მარტს კი დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ბათუმიდან ემიგრაციაში გაემგზავრა იმ იმედით, რომ უცხოეთის სახელმწიფოების დახმარებით კვლავ უკან დაბრუნდებოდა.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

აცსა - აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი.
 ა. სილაგაძე, ვ. გურული, 1998 - ა. სილაგაძე, ვ. გურული, პოლიტიკური სიტუაცია აჭარაში (1920), თბ., 1998.
 სცსსა - საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი.

OTAR GOGOLISHVILI**BATUMI REGION – THE MEMBER OF THE
DEMOCRATIC REPUBLIC**

In July 1920 the population of the entire Batumi Region excitedly greeted the returning of the region into the membership of the democratic republic. The marching Georgian army was exultantly met and thrown the bouquets of flowers by the population. The delegation of liberation organization of the Muslim Georgia waited for the Georgian Army in Bartskhana and congratulated the great victory on behalf of the population of Batumi Region. Memed Abashidze, Jemal Kikava, Mohammed Tsulukidze and others made the speech. There was a solemn mood in the city of Batumi. The music was playing. It was the real festival. A great pageant day was arranged in Batumi Boulevard. All the population of the city participated in it. There were spontaneous meetings where the speakers exultantly talked about this remarkable fact. The meeting, which was held in the Azizye Square (Liberty Square), is worth of mentioning: Ketevan Mikeladze who made her speech there spoke about the anguish and torture the local population had suffered through centuries and despite the attempts of numerous invaders to separate this land from Georgia– the motherland, the people did not lose their national consciousness. They endured carnages, raids, invasions and managed to join this oldest Georgian part to the motherland.